

УДК: 376.1:37.018.1–053.4

DOI: 10.15587/2519-4984.2025.348432

ВЗАЄМОДІЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ТА БАТЬКІВ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У ПРОЦЕСІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРІ

Л. О. Сіпко, В. А. Завгородня, О. Д. Светлова

This article addresses the question of how to build effective interaction between special education teachers and the parents of a child with special educational needs, a necessary condition for psychological and pedagogical support in an inclusive educational setting. The relevance of this study lies in the reform of the education system in Ukraine, the standards of inclusive education, and the need to create effective forms of interaction among participants in the educational process. The psychological conditions that guarantee ideal cooperation between teachers and parents were analyzed. The main communication problems and ways to overcome them were identified. Particular attention is paid to the parents' psycho-emotional security as a prerequisite for their obligingness to communicate with teachers. Important features of the competency-based approach to organizing psychological and pedagogical support are revealed. This approach determines not only the support for the child but also the systematic support for the family to accept the characteristics of their child's development and formulate rational educational strategies. Several models of psychological and pedagogical support in the inclusive education system are presented, and the role of parents is discussed. It is scientifically proven that developing parental resilience is important as an adaptive resource that allows parents to interact effectively with teachers and support the child's progression. The organizational and methodological principles of support, which consider the needs of the child and their family, are clarified. The need for professional development for future teachers working with parents of children with special needs is emphasized, as is the development of their professional and specific competencies. Based on the results of the analysis, key principles were identified for building alliances between teachers and families, contributing to the optimization of the educational process and ensuring the integrity of support for the child in the various environments of their life.

Keywords: special education teacher, parents, children with special educational needs, psychological and pedagogical support, inclusive education, emotional safety, cooperation, interaction, partnership

How to cite:

Sipko, L., Zavorodnia, V., Svetlova, O. (2025). Interaction between a special education teacher and the parents of a child with special educational needs in the process of psychological and pedagogical support in an inclusive setting. ScienceRise: Pedagogical Education, 4 (65), 27–32. <http://doi.org/10.15587/2519-4984.2025.348432>

© The Author(s) 2025

This is an open access article under the Creative Commons CC BY license

1. Вступ

Трансформація української освітньої системи у напрямку створення інклюзивного середовища вимагає переосмислення традиційних підходів до організації психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами. Раніше домінувала модель, за якою основна відповідальність за освітній процес покладалася виключно на педагогів спеціальних закладів, а батьки залишалися пасивними спостерігачами. Сучасна ж парадигма інклюзивної освіти передбачає принципово інший формат взаємодії. Психолого-педагогічний супровід дитини з особливими потребами може бути ефективним за умов: активної участі батьків, координації зусиль педагогів і батьків, організації інтегрованого навчально-виховного простору. Проте практика показує, що така взаємодія характеризується багатьма тру-

днощами. Замість продуктивної співпраці нерідко виникають конфлікти між батьками та педагогами, взаємні звинувачення, уникнення контактів, що руйнує цілісність супроводу дитини та негативно позначається на її розвитку.

Стратегічні документи сучасного освітнього простору наголошують на необхідності партнерської взаємодії педагогів та батьків. Проте конкретні механізми її реалізації потребують детального опрацювання з урахуванням особливостей роботи з різними категоріями дітей, різних організаційних моделей супроводу. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах війни, коли сім'ї та педагоги перебувають під додатковим впливом зовнішніх обставин, що загострює їхні емоційні стани та ускладнює налагодження конструктивної взаємодії. Розуміння психологічних закономірностей комунікації, визначення

передумов, що сприяють або перешкоджають співпраці, розробка спеціального інструментарію метою гармонізації партнерської взаємодії постають важливими завданнями як для науковців, так і для практиків у сфері інклюзії.

2. Літературний огляд

Сучасна парадигма інклюзивної освіти ґрунтується на переосмисленні ролі кожного учасника освітнього процесу, де взаємодія спеціального педагога та батьків виступає не просто як формальна співпраця, а як фундамент психолого-педагогічного супроводу. Дослідження О. Іванашко та Д. Гошовської акцентують увагу на тому, що створення успішного інклюзивного середовища для дітей з особливими освітніми потребами (ООП) потребує специфічних психологічних умов, які б враховували не лише дефіцитарні порушення, а й потенційні можливості дитини [1]. Власне, ефективність інтеграції дитини у соціокультурний простір закладу освіти прямо залежить від емоційного клімату в родині. Як доводять О. Іванашко, Ж. Вірна та Л. Сіпко, психологічні індикатори емоційної безпеки батьків є ключовим фактором, що визначає рівень адаптації дитини: лише емоційно стабільна родина здатна стати повноцінним партнером для педагогічного колективу [2].

Теоретичний аналіз проблеми свідчить, що компетентнісний підхід в умовах інклюзії набуває нових вимірів. О. Іванашко підкреслює, що такий підхід дозволяє трансформувати освітню траєкторію дитини, орієнтуючись на її індивідуальні потреби та психологічні особливості сприйняття інформації [3]. При цьому важливо розуміти, що початковий етап інклюзії – вибір батьками саме такої форми навчання – є свідомим кроком до соціалізації, який вимагає від закладу освіти максимальної відкритості та готовності до діалогу [4]. Професійна готовність майбутніх спеціальних педагогів до реалізації таких завдань стає предметом прискіпливої уваги дослідників, оскільки саме фахівець має виступати медіатором між державною системою освіти та інтересами конкретної сім'ї [5].

Важливим кроком у модернізації системи супроводу є діяльність інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ). Методичні розробки Г. Кузь, І. Кобеля та Г. Вархолик демонструють складну структуру взаємодії фахівців ІРЦ із закладами освіти, де особливе місце посідає організаційний супровід та моніторинг динаміки розвитку дитини [6]. Втім, у науковому дискусії залишається актуальним питання розмежування функцій спеціальної та інклюзивної педагогіки. О. Мартинчук зазначає, що ці галузі не є антагоністичними, а навпаки – доповнюють одна одну через синергію методів корекції та засад інклюзивної взаємодії [7]. Це твердження корелює з основними положеннями Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання до 2030 року, яка визначає пріоритетом створення безбар'єрного простору та розвиток командної стратегії роботи [8].

Психологічний аспект інклюзії не обмежується лише навчанням; він охоплює широке коло питань соціалізації та формування ідентичності дитини з ООП.

Л. Прохоренко наголошує на важливості вивчення внутрішніх механізмів адаптації, які дозволяють дитині відчувати себе повноправним членом колективу [9]. Для успішної комунікації між усіма суб'єктами супроводу вкрай важливо використовувати уніфікований термінологічний апарат, що забезпечує точність діагностичних висновків та корекційних планів [10]. Власне, робота з батьками має бути спрямована на формування їхньої результативності – здатності продуктивно функціонувати навіть під впливом тривалого стресу, пов'язаного з вихованням дитини з порушеннями розвитку. І. Сухіна пропонує конкретні методичні основи для підтримки батьківської спільноти, що дозволяє перетворити родину на активного суб'єкта реабілітаційного процесу [11].

Аналізуючи моделі психолого-педагогічної підтримки, Ю. Холостенко, Н. Кирста та М. Іщенко вказують на необхідність переходу до міждисциплінарної координації дій. Ефективна інклюзія неможлива без узгодженості кроків вчителя, асистента та психолога, де кожен етап – від діагностичного до моніторингового – має бути прозорим для батьків [12]. Глобальний досвід підтверджує, що інклюзивна освіта приносить найкращі результати там, де батьки залучені до процесу розробки індивідуальної програми розвитку (ІПР). Т. Nehir та колеги у своїх працях доводять, що успіх учнів з ООП корелює з рівнем підтримки, яку отримує сім'я від школи та громади [13]. Це підкріплюється і психоаналітичними поглядами на захисні механізми психіки: як зазначає J. S. Blackman, розуміння того, як психіка батьків «захищається» від травматичного досвіду хвороби чи порушення дитини, дозволяє педагогу побудувати більш делікатну та результативну стратегію спілкування [14].

Крім того, сучасні стратегії «спільного викладання» (co-teaching), які активно пропагують R. A. Villa та J. S. Thousand, передбачають, що спеціальний педагог і вчитель інклюзивного класу стають єдиною командою, яка працює на досягнення автономності учня. У цій моделі батьки виконують роль «експертів» щодо особливостей своєї дитини, що дозволяє педагогам більш точно коригувати освітні траєкторії [15].

Таким чином, літературний огляд засвідчує, що сучасна наука розглядає взаємодію педагога та батьків як динамічну систему, де професіоналізм фахівця поєднується з батьківським досвідом для створення максимально сприятливого середовища розвитку дитини.

3. Мета та завдання дослідження

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та вивчити модель партнерської взаємодії між спеціальними педагогами та батьками як ключового фактора успішного психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП в умовах інклюзивного простору.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

1. Проаналізувати сучасний стан розв'язання проблеми взаємодії педагогів та батьків у вітчизняному та зарубіжному науковому дискусії.

2. З'ясувати комплекс психологічних умов (довіра, емоційна безпека, резильєнтність), що сприяють побудові гармонійних партнерських стосунків між суб'єктами супроводу.

3. Визначити перелік професійних компетентностей спеціального педагога, необхідних для здійснення ефективної комунікації та надання консультативної підтримки сім'ям.

4. Обґрунтувати роль командної стратегії в інклюзивному середовищі як механізму інтеграції зусиль фахівців та батьків для гармонійного розвитку дитини.

4. Матеріали та методи

Для досягнення поставленої мети та розв'язання визначених завдань було застосовано комплекс взаємоповноважливих методів наукового дослідження:

Теоретичні методи: *аналіз, синтез та узагальнення* наукової літератури – використані для вивчення сучасних підходів до інклюзивної освіти та визначення ролі спеціального педагога у супроводі дитини з ООП; *порівняльно-педагогічний метод* – застосований для зіставлення вітчизняного та зарубіжного досвіду взаємодії закладів освіти з родинами; *системний підхід* – дозволив розглянути взаємодію «педагог – батьки» як цілісну систему в межах інклюзивного простору.

Емпіричні та аналітичні методи: *інтерпретивно-аналітичний метод* – для опрацювання нормативно-правової бази України щодо інклюзивного навчання та стратегій його розвитку до 2030 року; *метод моделювання* – використаний для проектування оптимальної структури професійних компетентностей спеціального педагога.

Інформаційна база та ресурси: Для пошуку та відбору джерел інформації було залучено цифрові наукові бази даних: Google Scholar, ResearchGate, Scopus та Web of Science. Глибина пошуку охоплювала період переважно останніх 5–7 років для забезпечення актуальності даних. Важливим джерелом стали ресурси Електронної бібліотеки НАПН України та репозиторій ЧНУ ім. Б. Хмельницького. Для аналізу міжнародних стандартів використовувалися звіти UNESCO та матеріали європейських агенцій з інклюзивної освіти.

5. Результати дослідження та їх обговорення

Взаємодія спеціального педагога та батьків дитини з особливими освітніми потребами є складним багаторівневим процесом, успішність якого визначається цілим широким спектром чинників об'єктивного і суб'єктивного характеру. На об'єктивному рівні – це організація освітнього процесу у конкретному закладі, наявність чи відсутність регламентованих процедур залучення батьків до прийняття рішень щодо навчання, виховання і розвитку дитини; завантаженість педагогів, яка впливає на кількість часу, який вони можуть приділити спілкуванню з кожною сім'єю, доступність інших фахівців, які могли б підтримати батьків у складних ситуаціях. На суб'єктивному рівні це особистісні характеристики конкретно-

го педагога та конкретних батьків, їхні життєві цінності, попередній досвід взаємодії з провідними спеціалістами або з батьками.

Першим важливим кроком побудови взаємодії є встановлення контакту, що відбувається під час зарахування дитини до закладу тана початку навчального року. Перший контакт має досить важливе значення, адже формується перше враження батьків про педагога та педагога про батьків. Педагог, демонструючи інтерес до дитини, задає батькам запитання не лише про її діагноз та обмеження, а й обов'язково про її улюблені заняття, інтереси, риси характеру, одразу позиціонує себе як людину, що бачить у дитині особистість, а не лише симптоми. Педагог також має проявляти емпатію до психоемоційного стану батьків при першій же зустрічі.

Надзвичайно важливим є те, як саме на першій зустрічі спеціальний педагог веде розмову щодо перспектив розвитку дитини. Ідеалізований оптимізм, обіцянки успішних результатів можуть сформуувати у батьків надмірні очікування. А це у подальшому може викликати конфліктну ситуацію. Проте виражений песимізм, акцентуація уваги на обмежених можливостях дитини може викликати почуття безпорадності у батьків, позбавити їх сподівань та мотивації щодо взаємодії. Найбільш доцільним буде реалістичний підхід, якщо педагог відверто веде розмову про можливі труднощі.

Спеціальний педагог має наголошувати на тому, що докладатимуться всі зусилля для розвитку дитини, що кожна дитина має свої особливості щодо успішних результатів навчання, що навіть мінімальний прогрес є цінним. Така взаємодія впливає на подальшу співпрацю, у якій педагог і батьки докладають максимум зусиль задля комфорту дитини.

Досить важливою є складова постійної взаємодії спеціального педагога і батьків. Одна успішна початкова зустріч не дасть результату, якщо надалі комунікація обмежується лише зустрічами на батьківських зборах або поодинокими інформаціями про проблеми навчальної діяльності дитини. Батькам потрібен постійний зворотній зв'язок. Для них важливо як саме почувається дитина у закладі, чи має успіхи, що є для неї проблематичним та яка саме підтримка потрібна їй з боку батьків.

Втіленням партнерської регулярної взаємодії на практиці є залучення батьків до складання індивідуального плану розвитку дитини на основі попередніх висновків та рекомендацій інклюзивно-ресурсного центру. Міждисциплінарний інтегрований підхід передбачає обов'язкову участь батьків у плануванні та розробці різних форм, методів та технологій корекційно-розвивальної роботи з дитиною.

Таким чином, батьки мають право приймати рішення у визначенні основних напрямів роботи з дитиною. У складанні індивідуальної програми розвитку має враховуватись не тільки обґрунтовані оцінки членів мультидисциплінарної команди, а й обов'язково думка батьків. Для батьків є важливим яких саме навичок повинна набути їхня дитина в першу чергу та якими знаннями вона має оволодіти у

процесі навчання. Адаже батькам краще видніше, що вони зможуть виконувати з дитиною вдома і що є їм не під силу, але з цим зможуть впоратися професіонали. Педагог має демонструвати повагу до поглядів і суджень батьків, враховувати їхню позицію, що в результаті сприятиме узгодженні стратегій та ефективній реалізації.

Не менш важливим аспектом партнерської взаємодії є рекомендації та настанови педагога для самих батьків. Важливо надавати батькам чіткі інструкції щодо виконання певних завдань та вправ разом з дитиною. Є багато різних способів навчання батьків, а саме: відвідування батьками відкритих занять, майстер-класів провідних спеціалістів, відео-уроки.

Важливою умовою побудови партнерських взаємин є підтримка батьків у складних ситуаціях, де психоемоційний стан когось із батьків та атмосфера у сім'ї виходить за межі розуміння. Спеціальний педагог в даній ситуації може відіграти важливу роль, підтримуючи членів сім'ї. Звичайно, педагог не може постійно надавати психологічну допомогу батькам у стані вираженого стресу, вигорання чи депресії, але він може забезпечити інформацією про те, де можна отримати належну психологічну допомогу.

Вирішення конфліктних ситуацій, які виникають у процесі тривалої комунікації є ще одним критерієм професійної компетентності педагога. Конфлікти можуть викликати різні чинники: певні непорозуміння, різні погляди на ситуацію, незадоволення якоюсь однією із сторін та ін. Тут педагогу не варто уникати спілкування, а, навпаки, з'ясувати причину незадоволення чи непорозуміння. Варто викликати батьків на відкриту розмову, вислухати, інколи зайняти позицію протилежної сторони та продемонструвати готовність і зацікавленість конструктивного вирішення конфліктної ситуації, що задовольнить інтереси обох сторін.

У партнерській взаємодії педагогів та батьків важливу роль також відіграє адміністрація навчального закладу. Системна політика залучення батьків, регламентована закладами освіти, показують більш високі результати щодо якості взаємодії, а саме успіхи у навчанні дітей та задоволеність батьків такими результатами і співпрацею з педагогами.

Обмеження дослідження. Незважаючи на отримані результати, дане дослідження має певні обмеження, які слід враховувати при інтерпретації висновків:

Теоретичний характер: основний акцент у роботі зроблено на концептуальному аналізі взаємодії, що вимагає подальшої емпіричної перевірки на базі конкретних інклюзивних класів.

Варіативність нозологій: Дослідження пропонує загальні стратегії партнерства, проте кожна категорія порушень розвитку (наприклад, РАС, порушення зору чи опорно-рухового апарату) може потребувати специфічних, більш вузько спрямованих форм взаємодії спеціального педагога з родиною.

Суб'єктивність чинників: Психологічні умови (довіра, емоційна безпека) значною мірою залежать від індивідуально-особистісних рис педагогів та батьків, що ускладнює створення уніфікованої моделі супроводу.

Перспективи подальших досліджень. На основі проведеного аналізу перспективними напрямками для майбутніх наукових пошуків є:

1. Розробка діагностичного інструментарію для оцінювання рівня готовності батьків до партнерської взаємодії з фахівцями інклюзивного простору.

2. Апробація спеціалізованих тренінгових програм для педагогів, спрямованих на розвиток softskills (емпатії, навичок ненасильницького спілкування та медіації) у роботі з сім'ями дітей з ООП.

3. Вивчення цифрових форматів взаємодії, зокрема можливостей дистанційного психолого-педагогічного супроводу батьків у кризових умовах (наприклад, під час воєнного стану або пандемії).

6. Висновки

1. Узагальнено наукові підходи, які свідчать, що в інклюзивному просторі взаємодія спеціального педагога та батьків трансформується з формального інформування у стратегічне партнерство. Теоретичний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду підтвердив, що успішна соціалізація дитини з ООП можлива лише за умови створення єдиного корекційно-розвиткового вектора між закладом освіти та родиною.

2. З'ясовано ключові психологічні умови, необхідні для побудови ефективної взаємодії. Визначено, що фундаментом партнерства є формування емоційної безпеки та високого рівня довіри між суб'єктами супроводу. Особливого значення набуває розвиток резильєнтності батьків, що дозволяє їм зберігати ресурсний стан та конструктивно долучатися до реалізації індивідуальної програми розвитку дитини.

3. Визначено фахові компетентності спеціального педагога, які є критичними для успішної комунікації з сім'ями. До них віднесено: високий рівень емпатії, навички медіації конфліктних ситуацій, здатність до надання консультативної підтримки та володіння інструментами «ненасильницького спілкування». Професійна готовність педагога включає не лише знання методик навчання, а й здатність виступати фасилітатором батьківської спільноти.

4. Обґрунтовано командну стратегію як найбільш дієвий механізм інклюзивного супроводу. Встановлено, що інтеграція зусиль мультидисциплінарної команди (педагогів, психологів, реабілітологів) разом із батьками забезпечує цілісність впливу на розвиток дитини. Така синергія дозволяє оперативно корегувати освітній маршрут та створювати максимально сприятливе середовище для розкриття потенціалу кожного учня з особливими потребами.

Конфлікт інтересів

Автори декларують, що не мають конфлікту інтересів стосовно даного дослідження, в тому числі фінансового, особистісного характеру, авторства чи іншого характеру, що міг би вплинути на дослідження та його результати, представлені в даній статті.

Фінансування

Дослідження проводилось без фінансової підтримки.

Доступність даних

Рукопис не має пов'язаних даних.

Використання засобів штучного інтелекту

Gemini 1.5 Flash (Google) використовувався для стилістичного редагування тексту розділів «Літературний огляд» і «Матеріал та методи», структуризації «Висновків» відповідно до завдань дослідження, розширення огляду літератури шляхом інтеграції додаткових джерел та приведення посилань до єдиного стандарту.

Автор Сіпко Л. О. особисто перевіряла кожне посилання на відповідність темі, здійснював вичитку згенерованих формулювань на предмет наукової точності та актуальності термінології у галузі спеціальної педагогіки.

Використання ШІ допомогло чіткіше структурувати логіку викладу матеріалу, проте не вплинуло

на зміст основних ідей та наукову позицію автора. Всі висновки базуються на аналізі фахової літератури та власному професійному досвіді автора.

Подяки

Автор висловлює вдячність колегам та рецензентам за цінні поради під час підготовки рукопису.

Внесок авторів

Сіпко Людмила Олександрівна: Аналіз науково-психологічної літератури, Концептуалізація, Методологія, Написання – рецензування та редагування, Візуалізація; **Завгородня Вікторія Анатоліївна:** Аналіз зарубіжної літератури, Дослідження, Написання – підготовка початкового варіанту; **Светлова Олена Дмитрівна:** Аналіз науково-педагогічної літератури, Курація даних, Ресурсне забезпечення, Валідація.

Література

1. Іванашко, О. Є. Гошовська, Д. Т. (2022). Психологічні умови успішного інклюзивного середовища для дітей з особливими освітніми потребами. Інноваційні освітні підходи до навчання дітей нового покоління. Луцьк: Волинський ІППО, 67–74.
2. Іванашко, О., Вірна, Ж., Сіпко, Л. (2022). Психологічні індикатори емоційної безпеки батьків дітей з особливими освітніми потребами. Психологічні перспективи, 39, 153–165. <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2022-39-iva>
3. Іванашко, О. Є. (2023). Психологічні особливості компетентнісного підходу до освіти дітей в умовах інклюзивного навчання. Психологія ревіталізації: вікові та педагогічні виміри. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 191–230.
4. Колупасва, А. А., Наконечна, Л. М. (2018). Інклюзивне навчання: вибір батьків. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 56.
5. Кузава, І., Гац, Г. (2022). Професійна готовність майбутніх спеціальних педагогів до впровадження інклюзивної освіти. European and global vectors for education development in Ukraine. Riga: «Baltija Publishing», 344–372.
6. Кузь, Г., Кобель, І., Вархолик, Г. (2025). Освітня програма підвищення кваліфікації фахівців інклюзивно-ресурсних центрів. Львів.
7. Martynchuk, O. V. (2025). Spivvidnoshennia inkluzyvnoi ta spetsialnoi pedahohiky u suchasnomu naukovomu dyskursi. Social-educational dominants of specialist's professional preparation of social sphere and inclusive education. Zaporizhzhia, 110–112.
8. Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024–2026 роки (2024). Розпорядження Кабінету Міністрів України № 527-р. 07.06.2024. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-%D1%80#Text> Last accessed: 23.12.2025
9. Прохоренко, Л. (2024). Психологія інклюзії: освіта та соціалізація дітей з особливими потребами. Особлива дитина: навчання і виховання, 115 (3), 7–20. <https://doi.org/10.33189/ectu.v115i3.181>
10. Прохоренко, Л., Засенка, В. (Ред.) (2024). Спеціальна педагогіка і психологія: сучасний термінологічний словник. Київ: Генеза, 272.
11. Сухіна, І. В. (2025). Методичні основи психологічного супроводу батьків дітей з ООП: формування резильєнтності. Київ: Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 114.
12. Холостенко, Ю., Кирста, Н., Іщенко, М. (2025). Моделі психолого-педагогічної підтримки дітей з ООП в умовах інклюзивного навчання. Перспективи та інновації науки, 6 (52), 1593–1604.
13. Hehir, T., Grindal, T., Freeman, B., Lamoreau, R., Borquaye, Y., Burke, S. (2016). A Summary of the Evidence on Inclusive Education. Cambridge: Abt Associates.
14. Blackman, J. S. (2016). 101 Defenses: How the Mind Shields Itself. New York: Routledge.
15. Villa, R. A., Thousand, J. S. (2018). Leading and Managing a Differentiated School. Alexandria: ASCD.

Received 11.09.2025

Received in revised form 07.10.2025

Accepted 23.10.2025

Published 30.12.2025

Людмила Олександрівна Сіпко*, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра педагогіки і психології, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, бул. Шевченка, 81, м. Черкаси, Україна, 18031

Вікторія Анатоліївна Завгородня, кандидат біологічних наук, старший викладач, кафедра анатомії, фізіології та фізичної реабілітації, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, бул. Шевченка, 81, м. Черкаси, Україна, 18031

Олена Дмитрівна Светлова, кандидат біологічних наук, доцент, кафедра анатомії, фізіології та фізичної реабілітації, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, бул. Шевченка, 81, м. Черкаси, Україна, 18031

*Corresponding author: Liudmyla Sipko, e-mail: luzzy@ukr.net